

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2022.30.4>
УДК 3.21(477)

Ірина ГРАБОВСЬКА

кандидат філософських наук, старший науковий співробітник,
Центр українознавства філософського факультету,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID: 0000-0002-7416-9541
Email: grabovskai@ukr.net

ЖІНОЧЕ «ОБЛИЧЧЯ» ВІЙНИ УКРАЇНИ ПРОТИ РОСІЙСЬКОГО АГРЕСОРА

Анотація. У статті аналізується роль українських жінок у війні з російським агресором. Акцентується увага на гендерному вимірі сучасної війни, у тому числі і в контексті політичних принципів НАТО у гендерних питаннях. Зазначається, що ця війна має і «жіноче обличчя», як то сказано було, наприклад, першою леді України Оленою Зеленською.

Сьогодні 17% ЗСУ складають жінки. Всього ж їх в армії України ще до цієї війни було 23% від загальної кількості особового складу. Більше 1 тисячі жінок-військовослужбовців стали командирами. Сьогодні Україна залишається у статусі країни-партнерки НАТО, тому дотримання положень 1325, 1820, 1888, 1889, 1960, 2106, 2122, 2422, 2467 і 2493 Резолюції Ради Безпеки ООН щодо жінок, миру та безпеки, які є основою гендерної політики як ООН, так і НАТО, не відміняється. Констатується, що низка військових професій (снайперки, розвідниці, госпітальєрки) більш успішно виконується саме жінками, як довів досвід Другої світової війни та військових операцій НАТО.

Аналізуються життєві стратегії не лише комбатанток, але і нон-комбатанток. Приділено увагу також і такій драгливій темі, як участь жінок у боротьбі проти України на стороні сепаратистів в ОРДЛО.

Також наводяться приклади участі жіноцтва українських територій у військових діях в історичні часи. Сучасний цивілізований світ з великим подивом і зачудуванням сприйняв здатність українців до тотального спротиву агресорові. У зарубіжній пресі йдуть активні пошуки коріння мужності, гідності і стійкості українського народу. Що стосується у тому числі і українського жіноцтва, то не зайвим буде звертатись і до історичного минулого, яке має чимало героїчних сторінок, що допоможуть зрозуміти правду про український народ.

У статті робиться висновок, що гендерна консолідація, взаємоповага та порозуміння жінок та чоловіків, які разом воюють проти рашизму, тільки сприятимуть руху до перемоги України у війні проти російського агресора.

Ключові слова: Україна, агресія РФ, війна, жінки-військовослужбовці, жінка-воїн, гендерна політика, гендерний вимір війни.

Iryna GRABOVSKA

Ph.D. in Philosophy, Senior Research Associate,
Center of Ukrainian Studies, Faculty of Philosophy,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE FEMALE "FACE" OF UKRAINE'S WAR AGAINST THE RUSSIAN AGGRESSOR

Abstract. The Author analyzes the role of Ukrainian women in the war with the Russian aggressor. Attention is focused on the gender dimension of modern warfare, including in the context of NATO's political principles on gender issues. It is noted that this war also has a "female face", as was said, for example, by the first lady of Ukraine, Olena Zelenska.

Today, 17% of the Ukrainian Armed Forces are women. All of them in the army of Ukraine even before this war were 23% of the total number of personnel. More than 1,000 female servicemen became commanders. Today, Ukraine remains a NATO partner country, therefore compliance with provisions 1325, 1820, 1888, 1889, 1960, 2106, 2122, 2422, 2467 and 2493 of the UN Security Council Resolution on women, peace and security, which are the basis of gender policy as a United Nations, as well as NATO, is not canceled. It is noted that a number of military professions (sharpshooters, scouts, hospitalists) are more successfully performed by women, as the experience of the Second World War and NATO military operations proved.

The life strategies of not only combatants, but also non-combatants are analyzed. Attention is also paid to such an irritating topic as the participation of women in the fight against Ukraine on the side of the separatists in ORDLO.

Examples of the participation of women in Ukrainian territories in military operations in historical times are also given. The modern civilized world perceived with great surprise and amazement the ability of Ukrainians to resist the aggressor. The foreign press is actively searching for the roots of courage, dignity and stability of the Ukrainian people. As for Ukrainian women, it will not be superfluous to turn to the historical past, which has many heroic pages that will help to understand the truth about the Ukrainian people.

The article concludes that gender consolidation, mutual respect and understanding of women and men fighting together against the Rashism will only contribute to the movement towards Ukraine's victory in the war against the Russian aggressor.

Keywords: Ukraine, Aggression of the Russian Federation, War, Female Military Personnel, Female Soldier, Gender Policy, Gender Dimension of War.

«У війни не жіноче обличчя, хоча сама війна – іменник жіночого роду». Ця стереотипна фраза відома кожному. Та вона далеко не відображає всю правду про війну. Особливо про таку справді всенародну, загально національну, яка йде в Україні сьогодні.

Перша леді України Олена Зеленська у виступі на міжнародній конференції "Жінки в конфліктах", яка відкрилась 9 червня 2022 року у Брюсселі за участі президента Європейської Ради Шарля Мішеля, організації "ООН Жінки" та нобелівської лауреатки Наді Мурад, заявила, що ця війна має жіноче обличчя, бо жінки є не лише жертвами війни Росії проти України, але й захищають країну на рівні з чоловіками [14]. І це не вперше в українській історії. Видатна історикиня Н. Полонська-Василенко писала: «Тяжкі умови життя вимагали героїки не лише від чоловіків, а також і від жінок. Вони повинні були вміти їздити верхи, володіти зброєю, щоб у разі небезпеки рятувати своє життя, життя дітей. Так в Україні у ХУ-ХУІ віках знов з'являються жінки «поляниці У цієї війни такисправді є і жіноче обличчя. Вірніше, багато жіночих облич. Мова йде не лише про українських жінок-воїнів, які підбивають рашистські танки, рятують поранених, дивляться у приціл снайперської гвинтівки тощо. Історія цієї війни повинна писатися у цілокупності найрізноманітніших подій, осмисленні різних, інколи здавалось би, несумісних факторів, враховуючи як широкомасштабні воєнні дії з обидвох сторін, так і особистісні людські історії. Не мають рації ті, хто стверджує, що ця війна не має гендерного виміру. Має. Справа не лише в тому, що навіть з точки зору учасників активних бойових дій Україна по факту перейшла вже межу, яка описувалась формулою «війна – чоловіча справа». Сьогодні 17%», що не поступалися перед чоловіками в мужності і військовій вправності» [9, с. 82].

ЗСУ складають жінки. Всього ж їх в армії України ще до цієї війни було 23% від загальної кількості особового складу. Більше 1 тисячі з них стали командирами. Українська армія напередодні війни 2022 року станом на грудень 2021 року нараховувала 32569 жінок-військовослужбовців за даними Кадрового центру Збройних Сил України. Всього ж служило в ЗСУ 57 тисяч осіб жіночої статі, тобто, 23% від загальної чисельності особового складу армії. На початок повномасштабного вторгнення РФ в Україну статус учасниці бойових дій

отримали 16,7 тисячі жінок, які «пройшли» Схід. Українська армія нараховувала жінок-старших офіцерів — 1054. Більше 800 військовослужбовиць були командирами відділень та взводів. Сьогодні ж у лавах ЗСУ воюють 37 тисяч жінок [14]. За інформацією Олексія Арестовича, близько 40 тисяч українських та іноземних жінок захищали Україну зі зброєю в руках станом на 10 липня 2022 року. А між тим ще і зараз від деяких українських високопосадовців можна почути «одкровення» на кшталт «Жінці не місце на війні». Вочевидь, як їм, так і суспільству в цілому пора призвичаюватись до думки, що жінці скрізь місце там, де вона сама обере. Особливо у світлі прийнятої Україною Резолюції Ради Безпеки ООН 1325. Як тут не пригадати слова вірша «Відповідь» жінки-воїна Олени Теліги: «О, так, я знаю, нам не до лиця/ З мечем в руках і з блискавками гніву,/ Військовим кроком, з поглядом ловця/ Іти завзято крізь вогонь і зливу./ Ми ж ваша пристань — тиха і ясна,/ Де кораблями — ваші збитікрила... / Не Лев, а Діва наш відвічний знак, / Не гнів, а ніжність наша вічна сила./ Та ледве з ваших ослабілих рук — / Сповзає зброя ворогам під ноги,/ Спиває ніжність легендарний крук — / Жорстокий демон бою й перемоги./ І рвуться пальці, довгі і стрункі,/ Роздерти звички, мов старі котари,/ Щоб взяти зброю з вашої руки/ І вдарить твердо там, де треба вдарить» [13].

Чи не найбільшою легендою цієї війни поряд із Привидом Києва стала винищувачка рашистських танків Тетяна Чорновол – офіцер української армії, «девочка, яка б'є танки орків», як вона сама сказала про себе в одному з інтерв'ю, описуючи власну конкретну ситуацію. До речі, там же, Т. Чорновол описала ситуацію жінки-командира, тобто лідерки, в чоловічому колективі. Вона повинна бути увесь час попереду, найбільше ризикувати, брати на себе найбільше відповідальності й роботи на війні, щоб її поважали й слухались [11].

Відомою всій країні стала й українська снайперка, журналістка, офіцер Збройних Сил України Олена Білозерська. Легендарною з подій 2014 р. стала й Маруся Звіробій (за даними Вікіпедії, справжнє ім'я Звіробій-Біленька Маруся Степанівна, ім'я при народженні — Самбул Олена Степанівна) [8] зі своїми «Марусиними ведмедями». «Відома військова, доброволець, керівниця інструкторських груп «Марусині ведмеді» Маруся Звіробій... в умовах повномасштабної війни навчає, згаджує військових

у своєму підрозділі та готує їх до виконання бойових завдань. Відомо, що її "ведмеді" — це один з елітних проєктів українського війська, ці хлопці виконують найскладніші завдання на передовій та в тилу ворога» [7].

Ці та багато інших прикладів і є «демонстрацією» жіночого обличчя війни, її гендерної специфіки. Вони, як і багато інших феноменів українського спротиву російському агресорові, заслуговують на окрему аналітику та спеціальне дослідження, зокрема, в контексті завершення побудови української модерної нації. Мова також і про реформування ЗСУ, до речі, у гендерному питанні – у відповідності до стандартів НАТО, де, як відомо найкращими бійцями-снайперами є якраз жінки-снайперки. А під час Другої світової війни найкращими розвідниками були такі розвідниці. І це визнається сьогодні як істориками війни, так і військовими аналітиками.

Україну сьогодні не приймають до Альянсу. До того ж вона заявляла не так давно голосами своїх очільників, що в реаліях теперішнього часу не дуже й прагне туди. Щоправда, ситуація різко змінилася із проголошенням путіним відкритої погрози застосувати ядерну зброю проти країни. Й у статусі країни-партнерки НАТО наша країна залишається, отже дотримання положень 1325, 1820, 1888, 1889, 1960, 2106, 2122, 2422, 2467 і 2493 Резолюції Ради Безпеки ООН щодо жінок, миру та безпеки, які є основою гендерної політики як ООН, так і НАТО, ніхто не відмінює.

Наведені вище приклади жіночих звитяг на полі бою з російськими окупантами, як і багато інших, не згаданих тут, дозволяють стверджувати, що ЗСУ виграло від залучення українського жіноцтва до власних лав. Та історія війни, а тим більше жінок і війни, не обмежується лише бойовими звитягами. Вочевидь, величезну консолідуючу роль в українському суспільстві відіграють жінки тилу, вірніше, нон-комбатантки: волонтерки; усі ті, хто працює сьогодні на підтримання економіки країни; хто бореться з ворогом на інформаційному фронті; ті, хто забезпечує виживання власної родини, допомагає іншим справитись зі складними психологічними проблемами тощо.

Прикметною подією нашого часу став широкий волонтерський рух по всій країні та за кордоном, абсолютною більшістю якого є саме жінки. У розмовах із активними учасницями-волонтерками, зокрема, з'ясовується, що для багатьох із них величезне психологічне значення має фактор конкретної корисності справи, яку вони сьогодні роблять для інших, насамперед, для воїнів ЗСУ та тероборони, наприклад, плетучи маскувальні сітки для порятунку життя бійців. На початку агресії це було виготовлення коктейлів молотова («бандера-смузі» в українському перекладі). Мотивуючим фактором «вийти з дому» для українського жіноцтва є і допомога переселенцям, реабілітаційні заходи для дітей, які пережили окупацію та бомбардування, піклування про старих і немічних та багато іншого.

Дуже часто сьогодні можна почути з вуст жінок, що самі українці не чекали від себе такої міри консолідації та побажання зберегти цю єдність спільноти і після перемоги над ворогом. Подібні факти говорять про зростання громадянської свідомості та активну розбудову громадянського суспільства в Україні. Як відомо, саме розвинене громадянське суспільство в конкретній країні є запорукою проти диктатури та гарантією громадянських прав і свобод [16].

Захоплення й глибоку повагу викликають жінки, які разом із чоловіками виходять проти окупантів на боротьбу за свободу й Україну у захоплених ворогом населених пунктах, ведуть партизанську війну проти російських фашистів [Див., напр.:15].

Не можна обійти увагою і роль українського жіноцтва на інформаційному фронті. З'явилося багато нових цікавих і талановитих облич журналісток, блогерок, телеведучих. Очевидно, сьогодні відійшли у небуття світські левиці українських телешоу типу Оксани Марченко, нещодавно ще супер популярної телеведучої України.

Сучасний цивілізований світ, який допомагає Україні у її героїчній боротьбі проти російського фашизму, з великим подивом і зачудуванням сприйняв здатність українців до тотального спротиву агресорові. У зарубіжній пресі йдуть активні пошуки коріння мужності, гідності і стійкості українського народу. Що стосується у тому числі і українського жіноцтва, то не зайвим буде звертатись і до історичного минулого, яке має чимало героїчних сторінок, що допоможуть зрозуміти правду про український народ [Див., напр.: 6]. Як зазначає історик С. Сегеда, «Специфічною рисою суспільної організації і повсякденного життя елітарного прошарку людності Русі-України як однієї із провінцій Великого князівства Литовського в той історичний період був високий соціальний статус жінки-шляхтянки. Незвичний для країн Західної Європи, Московії та Кримського ханства. Це вперше відзначив автор трактату «Про звичаї татар, литовців і московитян» (1550), високоосвічений шляхтич-литовець, що крився під псевдонімом Михайло Литвин. Він зауважував, що, на відміну від жінок кримських татар і московитян, які не «мають особистих прав», «наші властвують над багатьма чоловіками: одні – управляючи волостями, містами, помістями; одні – на правах тимчасового користування; другі – спадково». За словами Михайла Литвина, «...вони начальствують у нас навіть в тих фортецях, які розташовані на пограниччі з землями московськими, татарськими, турецькими і молдавськими, що їх варто довіряти лише особливо відважним чоловікам» [10, с.77]. І далі: «Появі жінок-воїнів в Україні-Русі сприяла також загальна ситуація в порубіжних провінціях Великого князівства Литовського, мало контрольованих центральними урядами. Буденним явищем стали наїзди на сусідні маєтки з метою пограбування, захоплення

полонених, крадіжки худоби тощо, до яких вдавались не лише магнати, а й рядова шляхта. В них брали участь і шляхтянки, які нічим не поступалися представникам «сильної статі», а то й перевершували їх. В історичних джерелах збереглося чимало свідчень про особисту участь войовничих «амазонок» ранньомодерної доби в збройних акціях, спричинених переважно майновими суперечками» [10, с. 81].

Окремі сторінки історії жіноцтва у цій страшній війні буде, безумовно, присвячено жінці-жертві. Це наскрізно трагічна історія наруги, згвалтувань, принижень, страху і страждань, яка випала на долю чималої кількості наших співвітчизниць. Це страшний унікальний досвід, який оприявнює чи не найяскравіше гендерну специфіку рашизму і путінізму, як і війни загалом. Ще однією непростою темою є жінки-колаборантки [4]. Варто погодитись з тим, що «...наразі одним із пріоритетних питань є притягнення до відповідальності колаборантів і держзрадників. Це мало б превентивний ефект і не дало б змоги їм алотуватися до парламенту чи органів місцевого самоврядування знову» [5].

Не менш складною проблемою є колишні українські громадянки теперішнього ОРДЛО, які зі зброєю в руках воюють на боці ворога – російського агресора. Чого варті лише розповіді про «беспредел» на окупованій Донеччині журналістки Олени Степової. «Многие жительницы оккупированной части Донбасса пошли в "армии республик-народную милицию-ополчение" не по призыву, а добровольно. То есть, по зову сердца, — писала журналістка в одному зі своїх матеріалів ще до повномасштабного вторгнення РФ в Україну. — Женщины на фронте со стороны ОРДЛО есть. Это — и военнослужащие в составе военных террористически-коллаборационистских частей, и обслуживающий персонал, и медперсонал, и даже водители, ремонтники. Женщин в "народной милиции" — так в ОРДЛО называют "ополчение", то есть террористическо-коллаборационистские батальоны, дополняющие оккупационные войска РФ — достаточно много. Мужчины выезжают на РФ на заработки, женщины зарабатывают на войне. И занимают они все военные ниши наравне с мужчинами: ракетные установки, танки, минирование, снайпера»[12].

Кому неясно було, що бандити захопили Донецьк та Луганськ із частиною території українського Донбасу і творять там страшні безчинства? Більшість притомних громадян неокупованої України це чудово розуміли, проте, прямо скажемо, закривали очі, прагнули «не заглиблюватись», боялись не допустити розповзання того зла на інші регіони країни. Вбивства і мародерство, скоєні саме там, набули небачених досі на території України розмахів, дозволивши путіну і його ідеологам «русского мира» увірувати в те, що з усією останньою Україною можна витворити те ж саме.

Про це все вище перелічене, мабуть, найскладніше говорити, але уникати чесної і

виваженої аналітики по таких проблемах не можна саме тому, щоб створювались гарантії, що таке не повториться «ніколи знов».

Отже, війна України проти путлер-рейху, як, зрештою, і будь яка інша війна, має конкретне чоловіче й жіноче обличчя, тобто гендерний вимір. І про це теж варто говорити, якщо хочемо зрозуміти, що насправді відбувається з нами.

Нещодавно в інтернеті з'явилася інформація, що Кремль збирається залучати до участі у бойових діях на цій війні проти України російських жінок. Запрошуються також і іноземні представниці так званої «слабкої статі». Хоча у даному випадку стереотип «слабка стать» виглядає абсурдно. Вік – від 18 до 50 років. Якщо це правдива інформація, то приводів для такого небаченого «феміністичного демаршу» ерефії, чиї скрепи просто таки тріщать по швах від подібного неподобства, може бути два: чоловіче москальське м'ясо закінчується, або в РФ розпочалась справжня феміністична революція. Проте, друге мало ймовірно. Скоріше на рішення використати жінок як бойову одиницю могли вплинути жорстка необхідність у солдатах та героїчні подвиги українських жінок, таких, наприклад, як Тетяна Чорновол та її вірна подруга «Стугна» – страшний сон для рашистських танкістів та БТР.

Усі роки путінської деградації Росії йшло активне поборювання будь-яких емансипаційних гендерних та феміністичних практик в ерефії під приводом відродження справжніх віковичних цінностей та збереження скрепотечества. Особливо у цьому підвизалась російська православна церква та її вірні. Ні про який гендерний паритет (гендерну демократію) не могло бути й мови. Та, зрештою, і ні про яку демократію загалом також. Щоправда десь на межі 2010-х років ще йшлося про так звану «керовану демократію», але ж у путінському виконанні це був насправді авторитарний режим.

Проте, тотальне скрепобесіє не означало, що в російській армії зовсім не було й немає жінок. Щоправда, нічого не чуто про росіянок на «нулі», на відміну від чималої їхньої кількості з українського боку. І все ж станом на кінець 2021 р. російська армія нараховувала 10%, за іншими даними 12%, особового складу військовослужбовців-жінок. Загалом же в армії РФ нараховувалось близько 50 тисяч жінок на різних посадах. А це не так вже й мало.

Десять років тому величезного галасу в Росії наробила ініціатива депутата Госдуми В. Мілонова про призов на військову службу жінок, які до 23 років не спромоглися народити дитину. Тоді блогери цитували цього поборювача «хибних» цінностей: «Удел женщины — материнство. Если она сознательно пренебрегает тем даром, который ей дан Господом, то почему она не должна идти служить? А то что она «до сих пор не встретила большой любви» — просто отговорки, женщина либо хочет иметь детей, либо нет. Поиск супруга — дело нехитрое. А если не хочет, то, может, хоть в армии кого-то встретит. А то так называемые феминистки

любят покричат про равные права. Вот вам и равные права, равнее не бывает» [2]. І хоч пізніше Мілонов відхрещувався від ним начебто поданого законопроекту, цитовані у російських засобах масової інформації слова цілком відповідали настроям як значної частини скрепоносців, так і самому вище названому персонажеві. Адже це, на їхню думку, могло бути ефективною помстою феміністкам.

Якщо подивитись на проблему жінки в армії та на війні, то найефективнішою «помстою» феміністкам є насамперед політика НАТО з його гендерною складовою й, безумовно, позиція України, яка втілює стандарти НАТО в діяльність своїх Збройних Сил [3].

Зрештою, нічого особливо нового у ставленні до жінок у війську та їхньої участі у бойових діях путлер-рейх не винайшов. Адже ще Адольф Гітлер заявляв, що «фрау не може кидати гранати». І цього принципу Вермахт дотримувався до кінця війни – німецьких жінок не було на полі бою на відміну, до речі, від ССР. Як стверджують історики, у лавах Червоної армії жінки були як під час Другої світової війни, так і до неї. Щоправда, під час війни чисельність жінок в советській армії коливалась від 600 тисяч до 1 мільйона осіб, які потрапляли туди завдяки так званій «добровільній мобілізації жінок».

Та сучасний «відроджувач» ССРП Путін явно не поспішає наслідувати політику державного фемінізму, що практикувалась в «странеСоветов». Населення РФ теж вкрай негативно ставиться до участі росіянок у бойових діях. Можливо, острах перед вибухом загального незадоволення населення ерефії стримає російський режим від призову росіянок на війну проти України, хоч за даними військових експертів, Путін давно наполягав, а тепер добився відкритої «часткової» мобілізації через нестачу кадрів на фронтах. При цьому висловлювання у соцмережах щодо таких можливих жінок-воїнів не просто вкрай негативні, а просто такі принизливі, починаючи від поширеного їх називання «бойціцями», до ще більш поширених висловлювань щодо поведінки потенційних танкісток чи льотчиць, які тільки й зможуть, що «обделаться» в танку чи кабіні літака. А між тим, у Червоній армії під час Другої світової війни були жінки-танкістки, льотчиці, розвідниці, диверсантки (пригадаймо, наприклад, широко відому Зою Космодем'янську), не кажучи вже про санінструкторів на фронті та партизанок у ворожих тилах.

Отже, цікаво буде спостерігати, до тактики Вермахту чи сталінського ССРП вдасться путінський режим щодо власного жіноцтва. Проте, чи потрібно це Росії? А от що точно їй потрібно сьогодні, щоб зупинити цю безглузду війну, – то це «хороший бунт», навіть «бессмысленный і безпощадний», не кажучи вже про революцію, на яку надії, на жаль, зовсім обмаль.

Висновки. Підсумовуючи все вище викладене, варто зазначити, що, «коли Батьківщині загрожує небезпека, а її народу неволя, то кожен має стати на її захист. І не важливо, хто ти – чоловік чи жінка. ...Коли настає час воїнів, стать втрачає своє

значення» [1, с. 451]. За великим рахунком це так і є, адже всі ми – і чоловіки, й жінки – люди. Проте, така філософія не виключає потреби виявлення специфіки подій, особливо таких супер важливих для виживання та самоутвердження нації та збереження її свободи, як війна проти жорстокого загарбника. «І хоч говорять, що війна – це не жіноча справа і жінка має народжувати, а не вбивати, місце жінки – поруч з її чоловіком. Якщо чоловік іде захищати свою державу, то жінка має його підтримати. Істинна природа української жінки ніколи не дозволить ображати свою родину і країну. Українська жінка не буде ховатися відмовчуватися. Вона буде поруч із захисником на Майдані, як лікар чи волонтер. На передовій, як парамедик чи снайпер, кухар чи журналіст. Українська жінка завжди знайде своє найкраще призначення, навіть програючи чоловікам-воїнам фізично. Чим більш професійно жінка поводить себе на фронті, тим більше її сприймають як воїна, як справжнього побратима, а не як слабку статтю. Якщо українська жінка йде на війну, як кадровий військовий, вона має забувати про стать. Українські жінки нарівні з чоловіками можуть захищати Батьківщину так само мужньо і гідно, як українські чоловіки» [1, с.451]. Гендерна консолідація, взаємна повага та порозуміння тільки сприятимуть руху до перемоги України у війні проти російського агресора.

1. Бура Д., Красовицький О. Хроніка війни. 2014-2020: у 3-х т. Т.2. Від першого до другого «Мінська». Харків: Фоліо, 2020. 474 с.
2. Виталий Милонов: Я не хотел призывать в армию бездетных девушек. URL: <https://neva.today/news/vitaliy-milonov-ya-ne-hotel-prizivat-v-armiyu-bezdetnyh-devushek-19251/>
3. Грабовська І. Специфіка сучасного українського фемінізму (соціофілософський зріз проблеми). *Українознавство*, 3(80), 2021. С.194-204.
4. Грабовська Ірина. Що Україні робити з колаборантами? URL: <https://day.kyiv.ua/uk/blog/polityka/shcho-ukrayini-robyty-z-kolaborantamy>
5. Ірина Федорів. Рух «Чесно». URL: <https://glavcom.ua/country/politics/derzhzradniki-prizvishcha-yaki-treba-zakarbuвати-u-nashiy-politichniy-pamyati-851445.html>
6. Країна жіночого роду. Харків: ТОВ «Вид-во "Віват"», 2021. 304 с.
7. Маруся Звіробій, військовослужбовець десантно-штурмових військ ЗСУ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3484543-marusa-zvirobij-vijskovoslužbovec-desantnosturmovih-vijsk-zsu.html>
8. Маруся Звіробій. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B0%D1%80%D1%83%D1%81%D1%8F_%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%80%D0%BE%D0%B1%D1%96%D0%B9
9. Полонська-Василенко Н. Видатні жінки України. Вінніпег-Мюнхен, 1969. 160 с.

10. Сегеда Сергій. Видатні жінки української історії. (Книга I. X-XVIII ст.) Біографічні нариси на тлі історичних подій. Київ: Вид-во ТОВ «Балтія-Друк», 2020. 264 с.
11. Скільки рашистських танків та окупантів знищила Тетяна ЧОРНОВОЛ? / відверте інтерв'ю. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=BcBNOAxoRt4>.
12. Степова Олена. Тема-табу в соцсетях: женщины ОРДЛО на войне. URL: <https://news.obozrevatel.com/society/tema-tabu-v-sotssetyah-zhenschinyi-ordlo-na-vojne.htm>
13. Теліга Олена. Відповідь. URL: <https://ukrclassic.com.ua/katalog/t/teliga-olena/748-olena-teliga-vidpovid>
14. Ткачук Борис. У лавах ЗСУ понад тисяча жінок вже стала командирками — Зеленьська. URL: <https://hromadske.ua/posts/v-lavah-zsu-ponad-1-tisyacha-zhinok-vzhe-stali-komandirami-zelenska>
15. У Херсоні мешканці зібрались на проукраїнський мітинг, який окупанти розігнали сльозогінним газом. URL: <https://zmina.info/news/u-hersoni-prohodyt-proukrayinskyj-mityng/>
16. Grabovska I.M. Civil society and cultural advancement of modern Ukraine. XXI century science. From theory to practice. Proceedings of XXIV International scientific conference. USA, Morrisville, Lulu Press, 2018. P. 108-111.
7. Marusya Zvirobij, vijs'kovosluzhbovec' desantno-shturmovy'h vijs'k [Marusya Zvirobij, service-man of the airborne assault troops of the Armed Forces of Ukraine]. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3484543-marusa-zvirobij-vijskovosluzhbovec-desantnosturmovih-vijsk-zsu.html> (in Ukrainian).
8. Marusya Zvirobij [Marusya Zvirobij]. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B0%D1%80%D1%83%D1%81%D1%8F_%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%80%D0%BE%D0%B1%D1%96%D0%B9 (in Ukrainian).
9. Polons'ka-Vasylenko N. (1969). Vy'datni zhinky' Ukrayiny' [Outstanding women of Ukraine]. Vinnipeg-Myunxen., 160 p. (in Ukrainian).
10. Segeda Sergij. (2020). Vy'datni zhinky' ukrayins'koyi istoriyi. (Kny'ga I. X-XVIII st.) Biografichnary'sy' natliistory' chny'x podij [Prominent women of Ukrainian history. (Book I. X-XIII centuries.) Biographical essays against the background of historical events]. Ky'yiv: Vy'd-vo TOV «Baltiya-Druk». 264 p. (in Ukrainian).
11. Skil'ky' rashy'sts'ky'h tankiv ta okupantiv zny'shhy'la Tetyana ChORNOVOL? / vidverteinterv'yu [How many Rashist tanks and occupiers did Tetiana CHORNOVOL destroy? / frank interview]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=BcBNOAxoRt4> (in Ukrainian).
12. Stepova Olena. Tema-tabu v socsetyah: zhenshchiny ORDLO na vojne [Taboo topic in social networks: ORDLO women at war]. URL: <https://news.obozrevatel.com/society/tema-tabu-v-sotssetyah-zhenschinyi-ordlo-na-vojne.htm> (in Russian).
13. Teliga Olena. Vidpovid' [Answer]. URL: <https://ukrclassic.com.ua/katalog/t/teliga-olena/748-olena-teliga-vidpovid> (in Ukrainian).
14. Tkachuk Bory's. U lavax ZSU ponad ty'syacha zhinok vzhe stala komandy'rkamy' — Zelens'ka [In the ranks of the Armed Forces, more than a thousand women have already become commanders — Zelenska]. URL: <https://hromadske.ua/posts/v-lavah-zsu-ponad-1-tisyacha-zhinok-vzhe-stali-komandirami-zelenska> (in Ukrainian).
15. U Xersoni meshkanci zibraly's` naproukrayins'ky'j mity'ng, yaky'j okupanty` rozignaly` sl'ozoginny`m gazom [In Kherson, residents gathered for a pro-Ukraine rally, which the occupiers dispersed with tear gas]. URL: <https://zmina.info/news/u-hersoni-prohodyt-proukrayinskyj-mityng/> (in Ukrainian).
16. Grabovska I.M. (2018). Civil society and cultural advancement of modern Ukraine. XXI century science. From theory to practice. Proceedings of XXIV International scientific conference. USA, Morrisville, Lulu Press. P. 108-111.

References

1. Bura D., Krasovy'cz'ky'j O. (2020). Xronikavijny'. 2014-2020: u 3-x t. T.2. Vid pershogo do drugogo «Mins'ka» [Chronicle of the war. 2014-2020: in 3 volumes T.2. From the first to the second "Minsk"]. Xarkiv: Folio, 474 p. (in Ukrainian).
2. Vitalij Milonov: Ja ne hotel prizyvat' v armiju bezdetnyh devushek. [Vitaly Milonov: I did not want to draft childless girls into the army]. URL: <https://neva.today/news/vitaliy-milonov-ya-ne-hotel-prizyvat-v-armiyu-bezdetnyh-devushek-19251/> (in Russian).
3. Grabovska I. (2021). Specy'fika suchasnogo ukrayins'kogo feminizmu (sociofilosofs'ky'j riz problemy'). [The specifics of modern Ukrainian feminism (a socio-philosophical aspect of the problem)]. *Ukrayinoznavstvo*, 3(80). P. 194-204. (in Ukrainian).
4. Grabovska I. Shho Ukrayini roby'ty` z kolaborantamy'? [What should Ukraine do with collaborators?]. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/blog/polityka/shcho-ukrayini-robyty-z-kolaborantamy/> (in Ukrainian).
5. Irina Fedoriv. Rux «Chesno» [Movement "Honestly"]. URL: <https://glavcom.ua/country/politics/derzhzradniki-prizvishcha-yaki-treba-zakarbuvati-u-nashiy-politichniy-pamyati-851445.html> (in Ukrainian).
6. Krayina zhinochogo rodu [Feminine country]. (2021). Harkiv: TOV «Vy'd-vo "Vivat"». 304 p. (in Ukrainian).